

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ЗАХИСТ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ»

У статті визначається сутність поняття «захист суспільної моралі» та досліджуються адміністративно-правовий механізм захисту суспільної моралі.

Ключові слова: суспільна мораль, захист суспільної моралі, адміністративно-правовий механізм захисту суспільної моралі, адміністративно-правові засоби.

Забезпечення прав і законних інтересів громадян, верховенство закону у всіх сферах державного та громадського життя являється першочерговим завданням побудови в Україні правової держави. В Конституції України визначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Тут же встановлюється і відповідальність держави за свою діяльність перед людиною[1].

В основному законі нашої держави гарантується громадянам право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Громадяни, на свій вибір можуть вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Разом з тим, у Конституції встановлюються обмеження здійснення цих прав у інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей[1]. З метою реалізації зазначених вище прав і свобод в Україні діє соціально-правовий механізм їх забезпечення. Взагалі державне регулювання суспільних відносин забезпечується за допомогою спеціального державно-правового механізму, який складається, по-перше, з організаційно-структурних формувань, по-друге, з адміністративно-правових засобів впливу на відносини, що складаються в цій сфері[2].

На думку Скаун О.Ф. соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини складається із системи засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності. Правовий же механізм це – частина соціального і діє з ним у єдності[3].

Механізм соціально-правового забезпечення прав і свобод людини полягає у єдності трьох складових підсистем: механізму реалізації; механізму охорони та механізму захисту. Механізм реалізації прав людини включає заходи, спроможні створити умови для реалізації прав і свобод людини. Механізм охорони прав людини включає заходи з профілактики правопорушень для утвердження правомірної поведінки особи. Механізм захисту прав людини включає заходи, що призводять до відновлення порушених прав неправомірними діями і відповідальності особи, яка вчинила ці правопорушення[3].

Тобто, якщо реалізуючи свої права особа тим самим порушує права інших громадян, то держава застосовуючи адміністративно-правові засоби зобов'язана захищати своїх громадян.

Адміністративно-правовий захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб – це правозастосовна та правоохоронна владна діяльність публічної адміністрації щодо вирішення індивідуальних справ з метою припинення та відновлення порушень прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, відшкодування збитків потерпілим і притягнення винних до адміністративної відповідальності, або/та створення умов для притягнення їх до іншого виду юридичної відповідальності[4].

Адміністративно-правові засоби – це перш за все акти управління, призначені для регулювання відносин у тій сфері де порушуються права особи[2]. Отже через конкретні адміністративно-правові засоби держава виражає свою волю, тобто реалізує основні функції. Адміністративно-правові засоби знаходять своє втілення у певних діях з боку уповноважених на те державних органів.

Вчені юристи по різному підходять до розуміння сутності поняття «правовий засіб». Так С. Алексєєв, А. Малько, Р. Халфіна розуміють правові засоби виключно як субстанціональні явища, спрямовані на досягнення певної цілі. Зокрема С. Алексєєв під правовими засобами розуміє інституційні явища правової дійсності, що втілюють регулятивну силу права, його енергію, яким належить роль її активних центрів[5]. На думку Р. Халфіної правові засоби це особливий юридичний інструментарій, покликаний забезпечувати вирішення певних соціально-економічних завдань[6]. До правових засобів А. Малько відносить всі ті юридичні інструменти, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення поставлених цілей[7].

Зовсім по іншому пропонують розглядати значення терміну «правові засоби» Б. Пугінський та Н. Гетманцева. Вони визначають правові засоби як сполучення (комбінації) юридично значущих дій, які здійснюються суб'єктами з дозволенним ступенем розсуду, слугують досягненню їх цілей (інтересів), що не суперечать законодавству та інтересам суспільства. У більш вузькому значенні вчений трактує їх як юридичні способи вирішення суб'єктами відповідних завдань, досягнення своїх цілей (інтересів)[8]. Такої ж позиції дотримується і Н. Гетманцева, яка вважає, що «засіб захисту – це сукупність дій, спрямованих на відновлення, визнання і встановлення прав і законних інтересів особи»[9].

В контексті захисту прав людини найбільш прийнятною є думка вчених які, об'єднавши дві попередніх точки зору вважають, що правовими засобами «певні юридичні категорії та діяння суб'єктів з їх застосування з метою досягнення конкретного результату»[10].

Спираючись на зазначені вище наукові погляди щодо формування поняття правових засобів захисту суспільної моралі ми можемо стверджувати, що це юридичні явища, використання яких задовольняє потреби людини у захисті від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль.

Під адміністративними заходами в юридичній літературі пропонується розуміти урегульовані нормами права взаємопов'язані між собою дії компетентних органів держави та їх посадових осіб, за допомогою яких забезпечується реалізація функцій держави, та які носять владно-розпорядчий характер[11].

На думку українських вчених Ю.П. Битяка, В. М. Парашука та О.В. Дьяченка «значна частина діяльності не втілюється в правову форму, не пов'язана з виданням правових актів і здійсненням юридично значущих дій, тобто не породжує, не змінює та не припиняє адміністративних правовідносин. Ця частина діяльності є не правовою, а організаційною формою, яка безпосередньо не викликає юридичних наслідків»[12].

У юридичній літературі правове регулювання визначається як один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування в інтересах людини суспільства і держави[4].

Необхідно звернути увагу на те, що зазначене визначення вказує на мету правового регулювання – упорядкування суспільних відносин в інтересах людини, суспільства, держави і, на нашу думку, є найбільш повним. Об'єктом же правового регулювання визначено саме суспільні відносини впорядкування яких неможливо без норм права. Забезпечення прав і свобод людини щодо захисту від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль породжує цілий ряд суспільних відносин, що виникають з метою реалізації, охорони, захисту та відновлення порушених прав і свобод. Адміністративно-правові відносини в цій системі знаходяться на першому місці, адже, як зазначалося вище, держава зобов'язана забезпечити права та свободи людини та створити сприятливі умови для їх реалізації та захисту. Саме тому органи державного управління наділені владно розпорядчими функціями. Отже суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері захисту суспільної моралі з одного боку виступають органи державного управління, а з іншого фізичні особи чиї права на вільний від матеріалів що шкодять суспільній моралі інформаційний простір порушено. Крім того органи державної влади мають право, відповідно до поставлених перед ними завдань, породжувати адміністративні правовідносини керуючись інтересами людини, суспільства та держави. Отже вищевикладене дозволяє нам визначитися з об'єктом адміністративно-правового регулювання в сфері захисту суспільної моралі – це адміністративно-правові відносини, що виникають між суб'єктами з приводу реалізації, охорони, захисту та відновлення порушених прав і свобод в сфері захисту суспільної моралі.

Особливою ознакою правового регулювання є наявність специфічного механізму, що забезпечує ефективність правового впливу на

суспільні відносини. На нашу думку сьогодні існує проблема яка полягає у необхідності чіткого визначення складових такого адміністративно-правового механізму у сфері суспільної моралі. Основними завданнями механізму адміністративно-правового регулювання захисту норм суспільної моралі є охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної та правової культури в суспільстві та правосвідомості громадян.

Зазначимо що захист суспільної моралі може здійснюватися правовими засобами взагалі та засобами адміністративно-правового регулювання зокрема разом з тим потребує визначення як цілісної наукової категорії саме поняття «захист суспільної моралі».

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «захист» як заступництво, охорона, підтримка[13]. Тобто поняття «захист» ототожнюється з поняттям «охорона». Мало того цей же словник поняття «охорона» розкриває через поняття «захист» тим самим роблячи ці два слова синонімами, з чим ми не можемо погодитися. Здійснивши аналіз праць вчених юристів ми можемо з цілковитою впевненістю стверджувати що поняття «захист» і «охорона» не є синонімами.

Алексєєв С.С. під поняттям «захист» розуміє державно-примусову діяльність, спрямовану на здійснення «відновлювальних» завдань – на відновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку[14].

Воеводін Л.В. проаналізувавши визначення словника російської мови, також зазначає, що ці поняття в багатьох випадках збігаються, разом з тим визначає підстави для їх розмежування. Він зазначає, що «захист» пов'язується з діяльністю, що здійснюється у випадку порушення суб'єктивних прав (наприклад судовий захист). Захист передбачає заходи з відновлення порушеного права (відміна або зупинення незаконних дій і т.ін.). Поняття ж «охорона» означає діяльність, що забезпечує нормальну реалізацію суб'єктивних прав, причому першорядне значення мають профілактика, попередження, недопущення можливих порушень (запобіжні заходи)[15]. Таким чином, практично «захист» і «охорона» протиставляються одне одному. Такої ж точки зору дотримується і Д. М. Бахрах, обираючи критерієм протиставлення цих понять момент порушення прав: на його думку, до порушення прав діють заходи охорони, а після порушення – заходи захисту. Так під охороною він розуміє як сукупність різних взаємопов'язаних між собою заходів, які здійснюються як держав-

ними, так і громадськими організаціями і спрямовані на попередження порушень, усунення причин, які їх викликали, і, таким чином, сприяють нормальному процесу реалізації громадянами своїх прав і свобод. Під захистом Д. М. Бахрах розуміє примусовий (щодо зобов'язаної особи) спосіб здійснення суб'єктивного права, який застосовується в установленому законом порядку компетентними органами або самою правомочною особою з метою поновлення порушеного права[16].

Дещо інший зміст вкладають у трактування понять «захист» та «охорона» Ромовська З.В., Красавчикова Л.О., В.Д. Базидевич, Субочев В.В.

На думку Красавчикової Л.О. охорона за своєю структурою поділяється на три ланки: регулятивну, забезпечувальну та захисну. Захист у даному випадку розглядається як окремий вид охорони і використовується у разі наявного правопорушення. Охорона є видом щодо категорії правового регулювання у цілому. Заходи захисту та відповідальності становлять суть захисної ланки [17].

Розглядаючи поняття «захист» Обушак О.О. зазначає, що воно пов'язане не з нормальною реалізацією прав, а лише з конкретним правопорушенням або оспоруванням прав, тобто під захистом розуміється передбачена законодавством діяльність відповідних державних органів, перш за все, правоохоронних і контролюючих, та їх посадових осіб щодо поновлення порушеного права, припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій, внаслідок яких було завдано шкоди правам та законним інтересам суб'єктів інтелектуальної власності.

Таким чином, поняття «охорона» і «захист» співвідносяться як ціле та частина[19].

В. Ромовська звертає увагу на взаємозумовленість категорій правового захисту та правової охорони, але, знову ж таки, не визнає їх тотожності. Правова охорона, на її думку, включає в себе систему різних юридичних заходів з метою вберегти право від можливого порушення. Отже, можливість захисту суб'єктивного права і конкретне здійснення захисту є одним із засобів правової охорони. Суть правового захисту полягає в тому, що він є реалізацією обраного правозастосовним органом заходу державного примусу. Своім конкретним застосуванням примусові заходи припиняють порушення суб'єктивного права, забезпечують необхідні умови для його здійснення, поновлю-

ють порушене право або тим чи іншим способом усувають наслідки його порушення[20].

Отже, на нашу думку, більш прийнятною є позиція вчених які розрізняють вищезазначені поняття та вважають, що охорона є більш ширшим поняттям, яке включає в себе захист. Не можемо з цього приводу не погодитися з думкою Іванець М.Г., що та обставина, що право регулює певний вид суспільних відносин, свідчить про те, що цим відносинам надається особливого значення, вони беруться державою під охорону. Встановлюючи в правових нормах масштаби і межі поведінки з приводу конкретного блага, визначаючи права і обов'язки учасників правовідносин, їх бажану з точки зору суспільства поведінку і наслідки небажаних вчинків, держава таким чином бере під охорону ці блага і відповідні права на них[21].

У зв'язку з протиправною поведінкою виникає потреба захисту суб'єктивного права. Разом з тим така потреба також може виникати в разі загрози порушення права в майбутньому, що не завжди може виникнути внаслідок протиправної поведінки. Загроза може виникнути через дії самого носія права, наприклад, доступ неповнолітньої особи до Інтернет ресурсу, що містить порнографію.

Доволі слушну думку щодо захисту суспільної моралі висловлює Іванець М.Г., який вважає, що про захист суспільної моралі слід говорити саме тоді, коли відповідні порушення суспільної моралі вже відбулися і слід вживати заходів щодо усунення таких порушень і виправлення становища. При цьому важливо наголосити, що поновленню підлягають, у цьому контексті, не лише права та свободи людини, але і суспільства в цілому, оскільки при захисті суспільної моралі як публічно-правової (а не лише етичної) категорії йдеться про суспільні інтереси, їх узгодженість та гармонізацію з особистими інтересами[21].

Розглядаючи з адміністративної точки зору поняття «захист суспільної моралі» необхідно сказати, що воно пов'язане не з простою реалізацією прав, а лише з конкретним правопорушенням або оспорюванням прав, тобто розуміється передбачена законодавством діяльність відповідних державних органів, перш за все, контролюючих і правоохоронних та їх посадових осіб щодо поновлення порушеного права, припинення таких порушень, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій, внаслідок яких було завдано шкоди правам та законним інтересам

людини і суспільства в сфері суспільної моралі. Взагалі поняття захисту суспільної моралі необхідно розглядати у широкому і вузькому значеннях:

– у вузькому значенні це забезпечення додержання прав людини у сфері суспільної моралі, попередження і профілактика їх порушень, реальне поновлення незаконно порушених прав і встановлення за допомогою нормативно-правових актів та дій відповідних органів реальної ефективної відповідальності за порушення прав та свобод людини та суспільства;

– у широкому значенні – це реалізація захисної функції адміністративного права, яка, у свою чергу, відображає захисну функцію держави.

М. Г. Александров вважав, що суб'єктивне право на захист складається з трьох правомочностей:

а) можливості поведінки самого володільця права;

б) можливості вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб;

в) можливості застосувати примусову силу держави у випадку невиконання вимог зобов'язаними особами [22].

Тому виходячи із здійсненого аналізу різних наукових поглядів можемо визначити поняття «захист суспільної моралі як сукупність заходів спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення юридично визначених порушень праву сфері суспільної моралі, що застосовуються, згідно чинного законодавства компетентними органами державного управління за заявою чи скаргою особи, права якої порушуються, або за власною ініціативою».

Література

1. Конституція України [Текст] : [Закон України : офіц. текст: за станом на 28 червня 1996 року]. – К. : Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст.141.

2. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

3. Скакун О.Ф. Загальна теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун [пер. з рос.] – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

4. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / [укладачі Ю.С. Шемшученко, М.П. Зюблук, В.П. Горбатенко та ін.] – К. : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана.» – 736 с.

5. Алексеев С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация /

С.С. Алексеев // Советское государство и право. – 1987. – № 6. – С.12-19.

6. Халфина Р. О. Правовое регулирование поставки продукции в народном хозяйстве / Р. О. Халфина. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 171 с.

7. Теория государства и права : курс лекций / [под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько]. – М.: Юристъ, 2001 г. – 776с.

8. Пугинский Б. И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях / Б. И. Пугинский. – М. : Юридическая литература, 1984. – 224 с.

9. Гетьманцева Н. Д. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав / Н. Д. Гетьманцева, І. Г. Козуб // Адвокат. – 2009. – № 11 (110). – С. 37-42.

10. Теорія держави і права : академічний курс: підручник / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

11. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : конспект лекцій / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй. – Харків : НЮА України ім.Я. Мудрого, 1996. – 160 с.

12. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [гол. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василюк-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко]. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

14. Алексеев С.С. Общая теория права: учебник / С.С. Алексеев – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008 – 576 с.

15. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России : учебное пособие / Л.Д. Воеводин. – М.: ИНФРА М–НОРМА, 1997. – 304 с.

16. Бахрах Д.Н. Административное право : учебник для вузов / Д.Н. Бахрах – М.: Бек, 1996. – 355 с.

17. Красавчикова Л.О. Личные неимущественные права граждан / Л.О. Красавчикова // Гражданское право / [под общ. ред. Т.И. Илларионовой, Б.М. Гонгало, В.А. Плетнева] – М., 2001. – С. 185.

18. Красавчикова Л.О. Личные неимущественные права / Л.О. Красавчикова // Советское гражданское право / [под ред. О.А. Красавчикова]. – М., 1985. – С. 201.

19. Обушак О. О. Адміністративне регулювання в сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності / О. О. Обушак. – К., 2009. – 11 с.

20. Ромовська З.В. Проблеми захисту в радянському сімейному праві: автореф. дис на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / З. В. Ромовська. – Харків., 1987. – 18 с.

21. Іванець М.Г. Правове закріплення проблем захисту суспільної моралі / М.Г. Іванець // Малий та середній бізнес (право, держава, економіка) – 2011. – № 3-4 – С.42-46.

22. Александров Н.Г. Законность и правоотношения в советском обществе. [текст] / Н.Г. Александров. – М., 1955. – 265 с.

Н.Б Новицкая

Относительно определения сущности понятия «защита общественной морали»

В статье определяется сущность понятия «защита общественной морали» и исследуются административно правовой механизм защиты общественной морали.

N.B. Novitcka

In relation to determination of the essence of concept «defence of public moral»

The article deals with administrative and legal mechanism to protect public morals and defined the essence of the concept of «defence of public morality».